

אל האש אָגְנִי (Agni) שקול בחשיבותו לאל אינְדְּרָה, גיבור המלחמה ומגן השבטים ההודו־ארים. דמותו המיתולוגית והערכית היא אבן יסוד בתפיסת עולמם של מחברי הַוֵּדוֹת. על מקומה המרכזי של האש בדת, במיתולוגיה ובפולחן הַוֵּדִים ובחיי היומיום של שבטים אלה אנו למדים ממספרם הרב של המזמורים המיוחד לו בריג־וֹדָה סְמָהִיטָא (למעלה ממאתיים).

פולחן האש היה נפוץ בכל רחבי העולם העתיק, למשל בדת הזורואסטרית באיראן העתיקה, אשר לפולחן האש שלה דמיון מסוים לפולחן הַוֵּדִי. אצל השבטים ההודים העתיקים הוא הגיע לדרגת חשיבות ושכלול גבוהה ביותר ועמד במרכז ההווי הפולחני הַוֵּדִי (Heesterman 1993: 11-86). בפולחן האש נכללו טקסים קצרים ופשוטים, דוגמת האָגְנִיהוֹטְרָה, שנערך פעמיים ביום בידי כוהן או בעל הבית ובמהלכו ניתן לאש חלב, וטקסים ארוכים ומורכבים, דוגמת האָגְנִי־וֹדָה, הנמשך שנים עשר יום ובמסגרתו מותקן מזבח דמוי ציפור פורשת כנפיים, העשוי מאלפיים לבנים אדומות. טקס זה, שעדיין מתקיים בקרב הַבְּרָאָה־מְנִים מקסטת הַנְּמִבְוֹדְרִי במדינת קֶרְלָה, תועד במחקרו הנודע של החוקר ההולנדי פריץ שטאל (Staal 1983).

אָגְנִי נחשב להאלהה של אש הפולחן – הוא הכוהן של האלים והאל של הכוהנים. האלים מינהו לתפקיד כוהן שליח, הנושא או מוביל (vahni) את המנחה אליהם. לכן הוא נחשב למתווך ומקשר בין עולמו של האדם לעולמם של יושבי מעלה. הוא גם נחשב לשליחו עלי אדמות של השמש, אשר הלהבה שלו מתוארת בדימויים ארציים עזים. בריג־וֹדָה מסופר שהאלים ילדו בראשונה את שפת המזמורים, לאחר מכן את אָגְנִי ואחר כך את המנחה

(10.88.8). הם נתנו את אָגְנִי לבני האדם כידיד – להפיץ חום ואור בביתו בלילות ארוכים.

לדמותו רבת הפנים של אָגְנִי כינויים רבים ומופעים גלויים וחבויים. דמות אנושית – בדמות הפורוהִיטָה, כוהן הראש בפולחן (מזמור 1.1); דמות ארצית – כאש הפולחן ואש הבית הוא מאכל את הקרבנות ואת המנחות אשר הכוהנים הַבְּרָאָה־מְנִים מקריבים לו, ומעלה אותם אל האלים באמצעות העשן המיתמר אל על; דמות אַטְמוֹסְפֵרִית – כברק הוא מכונה "בן של עצמו" (Tanūnapāt); הוא נִמְצָא בשמים ויורד כברק אל האדמה; דמות שמימית או אלוהית – חום השמש (Mātariśvan). במובנים רבים אָגְנִי הוא אחד האלים המואנשים ביותר בריג־וֹדָה. במזמורים מתואר כיצד הוא נולד, גדל, אוכל, ולעתים הוא מתואר כבעל ראש, פה, שיניים וגוף.

בתפקידו כאש טקס הקרבן וככוהן המשמש בטקס, אָגְנִי מכונה בַּשְּׁם גֵ'אָטְוֵדָס (Jātavedas, יודע כול) משום שהוא בקיא בכל כלליו של טקס זה. הוא מכונה לעתים קרובות בשם "קורא" (Hotr), מאחר שהוא נחשב לכוהן המזמין באמירת מנטרות את האלים להשתתף בטקס. כשומר השבט הוא יודע להיטיב עם עובדיו ולהביא שגשוג ורווחה (מזמור 5.11), להגן עליהם, לטהר בלהבותיו את חטאיהם (מזמור 1.97), ולהאציל חכמה והשראה למשורר־חכם (מזמור 6.9).

אחד הכינויים השגורים של אָגְנִי בריג־וֹדָה (מופיע בה יותר משישים פעם) הוא וַאִישְׁוַאנָרָה (Vaiśvānara, שייך לכל אדם, שוכן בכול, נודע בכול). כינוי זה מציין את כוליותו וגם את האמונה שהאש על מופעיה השונים חבויה בשמים ועל פני האדמה כאחד ומתגלמת גם במים, באבני הצור ובמקלות ההצתה. בדמות וַאִישְׁוַאנָרָה הוא מסמל את העולם התרבותי המיושב, העולם של טקסי הקרבן, העולם המסודר של ה"כפר" (grāma), של דפוסי התרבות וההתנהגות ושל חיות הבית. זאת לעומת העולם ש"מחוץ לכפר", העולם הלא מתורבת, הפראי, המסוכן, האפל, הלא ידוע

של הג'ונגל (aranya) וחיות היער והטרף השוכנות בו. במובן זה האש ששימשה בטקסי הקרבן היא שביערה את שטחי היער (מזמור 1.58) ולפיכך היתה כלי ראשון במעלה בתרבות העולם הפראי (Heesterman 1993: 29-31).

בדמותו כברק אַגְנִי קשור למים שבשמים ומזוהה עם אַפּאָם נַפּאָט (Āpām Napāt, בן המים; מזמור 2.35), אל המים של השבטים ההודו־ארים. הפן הזה בדמותו המיתולוגית הוא אולי המסקרן ביותר בגלריית דמויותיו ומצביע על אופיו האנדרוגיני, המשלב ניגודים – אש ומים כאחד – שנשאר מעורפל במזמורים אחרים. מכאן כינויו "כפול לידה" (dvijanman). כשם שעל ידי חיכוך או שפשוף שני מקלות גליליים דקים (aranis) או אבני צור ניצתת אש, הנוכחת־נסתרת כפוטנציאל בחומרים אלה, כן אַגְנִי שוכן כברק בענני הגשם. משעה שנולד במים, הוא מתחבא בתוכם ואף מתגלם בדמותם. בעת סערת גשמים, באמצעות דמותו כברק, אַגְנִי מגיע אל עולמם של בני האנוש, חודר לצמחים ולעצים, לבעלי החיים ובני האדם, ומזין אותם.

1.1

מזמור זה, שהוצב בפתיחת הריג־וֹדָה, הוא תפילת שבח לאַגְנִי, **הכוהן האלוהי**. מיקום זה ושמו של אַגְנִי כמילה הראשונה מעידים **על עליונותו וחשיבותו של טקס הקרבן ועל בכורתו של אַגְנִי בעיני עורכיה של הריג־וֹדָה**. עם זאת, אין הוא בהכרח המזמור הראשון שחובר בתרבות הוֹדִית.

אַגְנִי מזוהה כאן עם תפקידיהם השונים של הכוהנים. המשורר **משווה** אותו לכוהן הבית או המשפחה שמטעמה נערך הטקס, **המכונה** "כוהן הראש" (Purohita, הושם לפנים), לכוהן המשמש **בקרדוש** (Rtvij), ולכוהן הקורא לאלים לבוא לטקס (Hotr).

בתחילת המזמור אַגְנִי מתבקש להביא את האלים לעולמם של בני האדם ולשמש שליח המתווך ביניהם. הוא מנכיח אותם **במתחם** שבו נערך טקס הקרבן ומושיבם על גבי מצע העשב **הקדוש** כדי שישתתפו בטקס. הוא האש המכתרת את הקרבן באופן **ממשי** אך גם באופן סמלי וליטורגי.

אַגְנִי מכונה כאן בכמה מכינויי הבולטים ביותר בריג־וֹדָה. הוא **"הטוב במתן אוצרות"**, משום שהוא מקור הברכה של המיטיב או **הפטרון שהטקס נערך מטעמו**, בדרך כלל מלך או אדם עשיר. הוא **"עב חוכמה"**, כלומר ניחן בחוכמה, כינוי השמור בדרך כלל **למשורר־חכם**, משום שהכוהנים הקוראים היו בין מחברי מזמורי הריג־וֹדָה. הכינוי "אַגְנִי־רַס" מקשר אותו למשפחת כוהנים עתיקה **בשם זה**, שבניה היו מזוהים לעתים עמו ועם האל אינְדְרָה. הם **נחשבו לבעלי מעמד אלוהי למחצה** משום שזכו בחיי אלמוות **בזכות טקס הקרבן**. ולבסוף, הוא "שומר על סדרי העולם" (הרי־טָה), החוק המסדיר את פעילות הקוסמוס כולו. למעשה, אפיון זה איננו בלעדי לאַגְנִי אלא גם של אלים דוגמת וְרוּנָה, אוֹשָׁס, וְיָאוּס ופְּרִיטְהִיוֹ.

1 אָגני, כהן הראש, הכהן האלהי
של טקס הקרבן,
הכהן הקורא, הטוב במתן אוצרות –
אותו אני מהלל.

2 מי יתן ואגני, הראוי
למהלל בפי חכמים
קדמונים ומאחרים,
יביא הלום את האלים!

3 מי יתן וישיג האדם,
בחסד אגני,
יום יום עשר, קנין,
בנים נאים וגבורים.

4 אגני, את אשר תקיף
מכל עבר – טקס הקרבן,
הפלחן – הוא לבדו
מגיע אל האלים.

5 מי יתן ויבוא הלום אגני,
הקורא, הנחן בחכמה,
האמתי, האל כליל התפארת,
ועמו האלים.

6 כל ברכה אשר
תביא לעובדך, אגני,
ברכת אמת היא,
אנגירס!

7 לך, אגני, מאיר החשכה,
אנו פונים יום יום
בתפלה,
נושאים ברכה.

8 המולך על הפלחנים,
השומר על סדרי העולם,
אתה מתגבר וזוהר
בהיכלך.

9 היה סמוך אלינו,
אגני, כאב לבנו.
השאר עמנו
למען רוחתנו!